

Dr. Josep Maria Garrell, rector de la Universitat Ramon Llull; Sr. Rafael Ruiz de Gauna, director de relacions institucionals de la Fundació Pere Tarrés; Dr. Joan Andreu-Rocha Scarpetta, degà de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés – Universitat Ramon Llull; Sra. Esther Vivas, padrina de les promocions 2019; professores i professors;

Personal d'administració i serveis; estudiants, familiars i amics.

No us espanteu amb el títol, no faré una dissertació en anglès sobre un tema enrevessat. Light Red Over Black és el títol d'un dels meus quadres preferits del pintor expressionista abstracte, Mark Rothko. He volgut començar la meva intervenció amb aquesta imatge perquè una reproducció seva porta molts anys acompanyant-me a l'estudi de casa i forma tanta part de les hores de preparació de classes, de correcció, de lectura que he volgut que avui també m'acompanyés i perquè a més em sembla, és clar que és la meva mirada, la imatge del desassossec, de la incertesa, de les negres tempestes que agiten els aires de la nostra època.

Però no estic aquí per parlar-vos de pintura, ni evidentment de la decoració de casa meva. No voldria decebre als organitzadors de l'acte que m'han convidat tan generosament. Del que vull parlar-vos és d'algunes qüestions que em semblen especialment rellevants dels estudis i de les professions d'Educació Social i Treball Social.

Aquests actes tenen molt de ritual, de ritual que clou una etapa i obra una altra tant o més engrescant, tant o més inquietant. Una cloenda que convida als balanços i un inici que obliga a fer inventari de les eines, de les competències que disposem per començar el camí. Cadascú té dret a fer el seu inventari, però en aquesta penúltima classe – mai n'hi ha d'últimes- voldria remarcar tres grans qüestions que em semblen especialment importants.

1. La qüestió epistemològica i social

L'acció social sorgeix, m'heu sentit dir-ho moltes vegades, del conflicte social i es caracteritza per la tensió entre control i transformació. Aquesta dualitat constitutiva obliga les professions socials a ser reflexives. Els professionals de l'acció social s'han d'interrogar constantment sobre els motius i l'impacte de la seva actuació, la qual cosa implica posicionar-se sobre la realitat social, política, econòmica i cultural, que, alhora, conforma les bases que sustenten les tècniques i estratègies utilitzades en el camp professional.

No hi ha ni asèpsia ni neutralitat en l'acció social. Per això, els seus professionals requereixen una sòlida formació tècnica, però també la capacitat i els instruments analítics i metodològics per a preguntar-se no només com es fa, sinó per què es fa i quines conseqüències tindrà per al benestar de les persones.

D'altra banda ningú recórrer als serveis socials en la seva condició de persona natural. Sempre s'arriba amb una condició social específica construïda a partir d'uns determinats patrons i categories. S'arriba com a aturat, com a malalt, com a estranger... Transformar aquests codis és un dels components fonamentals de l'acció social de cara al coneixement i reconeixement mutus. Per això, cal una

constant interrelació entre teoria i pràctica i entre investigació i intervenció, una constant reflexió sobre les raons i l'impacte de l'acció.

Tot plegat ens situa davant d'un doble repte: l'epistemològic, el de construir teoria, el del fonament, les possibilitats, l'accés i els processos del coneixement, el de la disciplina, però sobretot ara voldria remarcar, el de preguntar-se, el què i sobretot el perquè abans del com i el d'analitzar críticament les seves bases i lògiques. Un tema que en el món del Treball Social té un llarg recorregut, des de les reflexions pioneres del veneçolà Boris Lima, fins els nostres dies on en moltes facultats de treball social, especialment a Amèrica Llatina, les assignatures dedicades a qüestions epistemològiques són un dels eixos centrals de la carrera.

I el repte del coneixement rigorós i crític de la societat, de les seves estructures i conflictes, de la seva evolució i de les seves necessitats. Per això, la història i les ciències socials constitueixen un altre dels eixos centrals de la formació dels professionals de l'acció social i educativa. Perquè no ho oblideu, els éssers humans som éssers socials. Les nostres identitats, percepcions, visions de la realitat, necessitats i possibles respostes es gesten de manera interactiva en una determinada comunitat, en un determinat grup social, en una determinada societat amb les seves específiques estructures i conflictes socials. Les necessitats mai són merament individuals, són sempre socials perquè l'individu no és un ens abstracte i desarrelat. No podem acompanyar les persones en el seu procés de desenvolupament, si magnifiquem la dimensió individual. L'estudi de la societat, així, és més que l'estudi del context. Les Ciències Socials no poden ser per als futurs professionals de l'acció social aportacions complementàries a la seva formació, perifèriques d'un nucli aliè a la comprensió de la societat, del que ha estat i del que és, sempre entrelligats. Sense la comprensió de la societat no existeix ni Treball Social ni Educació Social.

2) La qüestió política

No m'estic referint a una qüestió òbvia que ningú, bé potser pràcticament ningú, nega: la de la necessitat de conèixer les polítiques que caldrà implementar i que estableixen els marcs d'actuació. Em refereixo a una altra qüestió, per a mi, molt més transcendental: la de la profunda politicitat del Treball Social i l'Educació Social. Les visions tecnocràtiques i assistencialistes han volgut allunyar l'acció social de la política, quan aquesta és central en la tasca de les treballadores i educadores socials. Per què? Hi ha força raons, però ara voldria destacar tres en especial.

La primera té a veure amb el que acabo de plantejar, amb la dualitat entre reproducció i canvi que obliga a elegir entre models i accions que poden contribuir a consolidar o generar desigualtats o a pal·liar-les i fins i tot corregir-les. Els professionals de l'acció social han d'optar entre paradigmes, enfocaments i tècniques, l'impacte de les quals en les desiguals posicions en l'estructura social no poden ignorar.

La segona raó parteix de la premissa que l'espai social i professional de l'Educació Social i el Treball Social es construeix políticament en la mesura que depèn de la capacitat de pressió dels moviments socials i per tant de la correlació de poders existent en una determinada societat. Des dels seus orígens, el marge de maniobra, la legitimitat i la incidència de les professions socials depenen de

com s'articulin les polítiques públiques, i aquestes de la relació dialèctica entre estat i mobilització social. El treball social primer i l'educació social després, han sorgit i s'han desenvolupat en el marc dels complexos i conflictius processos de configuració dels anomenats Estats del Benestar, en el pas de la beneficència als drets socials. Un procés explicable pel doble impacte de les revolucions liberal i industrial, pel desenvolupament del moviment obrer i de la necessitat del poder de gestionar els nous escenaris de riscos, conflictes i necessitats, per la crisi del liberalisme clàssic i l'emergència del reformisme social, per la geopolítica de la II postguerra mundial (l'amenaça comunista) i pel consens social que sorgeix de l'esperit del 45, de la voluntat de les masses populars que el món que sorgia de les cendres de la guerra comportés tangibles millores socials.

En aquest sentit, la crisi i reestructuració dels Estats del Benestar està posant en perill drets i recursos, però també la mateixa fonamentació de l'acció social. L'atac neoliberal a l'efímer i limitat capitalisme del benestar, ha creat un nou capitalisme global del malestar, que posa en perill la mateixa democràcia i qüestiona la dimensió i l'intervencionisme socials. En un món d'individus competint pel seu benestar privat, no hi ha lloc per a la cosa pública. Margaret Thatcher, una de les grans impulsores de la reacció neoliberal, quan li preguntaven per la societat anglesa, sempre responia que no sabia de què li estaven parlant, perquè ella només veia anglesos. A més una de les conseqüències de les polítiques d'austeritat i del nou desordre global ha estat un cert retorn – esperem que només cert- als anys trenta, al desenvolupament de populismes nacionalistes, iliberal i antisocials. La remercantilització massiva i les reaccions xenòfobes conformen un escenari preocupant per a una acció social transformadora.

La tercera raó del caràcter intrínsecament polític de l'acció social rau en el fet que si convenim que el seu objectiu principal és contribuir a fer els individus, grups i comunicats més capaços de prendre les seves pròpies decisions i exercir-les, de fer-los menys dependents i desiguals, i per tant més lliures, això no es pot aconseguir sense modificar les relacions asimètriques de poder que es donen en el si de les estructures socials i de les seves esferes, des de la família al mercat de treball, des dels mecanismes de participació a les oportunitats vitals i els riscos socials. I modificar les relacions de poder és un acte essencialment polític

En definitiva, comunitats cohesionades i entorns sostenibles exigeixen un Treball Social i una Educació Social conscients de la seva profunda dimensió política.

3) La qüestió intercultural

Les nostres societats són cada cop més multiculturals. La diversitat cultural no és una opció ideològica, sinó una realitat, que exigeix repensar el monoculturalisme en què estem instal·lats. Repensar i portar a la pràctica noves polítiques que permetin fer compatibles la igualtat i la diferència, els drets culturals i els de ciutadania (i els deures és clar) que permetin que totes i tots, vinguem d'on vinguem, tinguem el projecte vital que tinguem ens sentim còmodes i membres de les nostres societats i puguem exercir en igualtat els nostres drets com a éssers humans. No hem d'oblidar mai que tots, que totes,

que jo i vosaltres som mestissos, som el producte d'entrecreuaments continuats al llarg del temps, que les nostres tradicions són inventades, que les nostres comunitats nacionals són imaginades, que les nostres identitats i els seus components són canviants. I no hem d'oblidar tampoc que la convivència en les nostres societats plurals i diverses s'assenta sobre un delicat entramat: dinamitar-lo en nom de la identitat ètnica ens portaria a societats invivibles, a la barbàrie. Contra aquesta distopia, l'acció social intercultural té un paper important a jugar, combinant interacció i reconeixement, però també redistribució i equitat.

Les darreres dècades de neoconservadorisme i neoliberalisme han deixat a moltes persones sense horitzó. Per això, abans d'acabar, m'agradaria demanar-vos una penúltima cosa. Us heu de sentir orgullosos i orgullosos de les vostres filles, germanes, netes, xicotes, amigues que avui es graduen. Perquè elles, perquè aquestes persones han tingut el coratge de triar una professió que les situa en la primera línia de lluita per un món millor o menys imperfecte. Gràcies a elles molta gent podrà tornar a tenir un horitzó, podrà tornar a tenir esperança.

Potser recordareu que tinc la tradició que el primer dia de classe de l'assignatura d'història social l'acabo llegint-vos un poema de Bertolt Brecht. Avui, en aquest darrer acte acadèmic del grau voldria acabar també llegint-vos un altre poema de Brecht, un poema que espero que us serveixi, com em serveix a mi, en aquells moments, que segur hi haurà, de dubte, de cansament, fins i tot d'un cert desencís. El poema es titula *Loa a la dialèctica* i diu així

Con paso firme se pasea hoy la injusticia.
Los opresores se disponen a dominar otros diez mil años más.
La violencia garantiza: "Todo seguirá igual."
No se oye otra voz que la de los dominadores,
y en el mercado grita la explotación: "Ahora es cuando empiezo."
Y entre los oprimidos, muchos dicen ahora:
"Jamás se logrará lo que queremos."
Quien aún esté vivo no diga "jamás".
Lo firme no es firme. Todo no seguirá igual.
Cuando hayan hablado los que dominan, hablarán los dominados.
¿Quién puede atreverse a decir "jamás"?
¿De quién depende que siga la opresión? De nosotros.
¿De quién que se acabe? De nosotros también.
¡Que se levante aquel que está abatido!
¡Aquel que está perdido que combata!
¿Quién podrá contener al que conoce su condición?
Pues los vencidos de hoy son los vencedores de mañana

y el jamás se convierte en hoy mismo.

Jordi Sabater

Professor de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés - URL

13 de juny del 2019